

*Bogusława Skulska**

PROCES INTEGRACJI GOSPODARCZEJ CHIN Z KRAJAMI ASEAN

UWAGI WSTĘPNE

Z obserwacji współczesnego świata wynika, iż znaleźliśmy się w ważnym i, być może, przełomowym okresie rozwoju, a na naszych oczach kształtuje się nowy ład międzynarodowy. I chociaż ciągle jeszcze swoją pozycję lidera w systemie międzynarodowym zachowują Stany Zjednoczone, to jednak już dotychczasowy trójkąt, zwany inaczej Triadą – USA, UE i Japonia – musi zostać przekształcony w wielokąt, uwzględniający gospodarki przynajmniej Chin i Indii [Kołodko, 2008, s. 14].

Oprócz starych mocarstw tworzy się grupa nowych państw dążących do zajęcia liczącego się miejsca w gronie globalnych graczy. Wśród nich znajdują się również państwa azjatyckie. Mowa tu zarówno o Chinach i Indiach, jak i o państwach tworzących Stowarzyszenie Krajów Azji Południowo-Wschodniej (Association of South East Asian Nations – ASEAN). Powiązania ekonomiczne i polityczne oraz procesy integracyjne zachodzące pomiędzy wymienionymi państwami azjatyckimi są interesujące i przebiegają z niespotykaną na innych kontynentach dynamiką. Jednocześnie charakteryzują się olbrzymim zróżnicowaniem, co czyni je jeszcze bardziej godnymi uwagi.

Krystalizujący się model integracji Chin z ugrupowaniem ASEAN jako potencjalnych pretendentów do roli przyszłych liderów gospodarki światowej, a tym samym azjatyckiej sceny gospodarczej i politycznej jest przedmiotem artykułu. Będzie to oczywiście jedynie zarys tematu, wskazanie najważniejszych, moim zdaniem, czynników i elementów determinujących tę kwestię.

* Katedra Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych na Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu, boguslawa.skulska@ue.wroc.pl

DYLEMATY INTEGRACJI GOSPODARCZEJ W AZJI WSCHODNIEJ

Korzenie wschodnioazjatyckiego regionalizmu można odnaleźć w regionalnej integracji gospodarczej. Obecnie integracja gospodarcza w regionie Azji Wschodniej pogłębia się za sprawą nowo powstałej sieci produkcyjnej. Sieć obejmująca wymianę handlową, kapitałową i technologiczną wywiera istotny wpływ na rozwój gospodarczy Azji Wschodniej, implikując tzw. rozwój równoległy gospodarek regionu.

Integrację gospodarczą w regionie Azji Wschodniej stymulują następujące zjawiska [*China and Asian...*, 2010, s. 4]:

1. Przepływ kapitału z gospodarek silniej rozwiniętych do tych o najniższym stopniu rozwoju – początkowo z Japonii, potem z krajów nowo uprzemysłowionych, tj. Singapuru, Korei Południowej, Tajwanu i Hongkongu. Natomiast przepływy kapitałowe obserwowane w XXI wieku są wielokierunkowe, włączając te z państw rozwijających się do krajów wysoko rozwiniętych, co jest konsekwencją liberalizacji transferów kapitałowych i technologicznych, a także ukształtowania wertykalnego łańcucha wzrostu gospodarczego w Azji Wschodniej;
2. Prowadzona polityka handlowa i proinwestycyjna, przy strategii otwartego rynku i liberalizacji w obrębie gospodarek wschodnioazjatyckich, wpływa na obniżenie kosztów transakcyjnych, co sprzyja jednocześnie integracji gospodarczej w obrębie struktur rynku;
3. Traktowanie regionalizmu jako szansy na obronę przed negatywnymi zewnętrznymi w stosunku do regionu zjawiskami, napięciami i szokami. Kryzys azjatycki z 1997 r. wyraźnie przyspieszył działania w zakresie stworzenia bazy skutecznej kooperacji w regionie [Mazurek, 2007, s. 51–57].
4. Silna konkurencyjność w ramach regionu. Poszczególne kraje konkurują ze sobą o te same rynki zbytu oraz o przyciągnięcie inwestycji zagranicznych. Integracja może uczynić region bardziej atrakcyjnym dla inwestorów i stworzyć bazę dla zsynchronizowanej liberalizacji handlowej ułatwiającej dostęp do zagranicznych rynków zbytu [Munakata, 2004].
5. Wzrost gospodarczy Chin z powodu ogromnych rozmiarów i potencjału rynku wewnętrznego stanowi nowy czynnik regionalnego wzrostu gospodarczego, zmieniając tym samym paradygmat regionalnej integracji gospodarczej. Warto podkreślić, iż Chiny zyskały status strategicznego węzła jako rynek chłonący zarówno kapitał, jak i importowane towary i usługi, a wskutek rekonstrukcji gospodarki tego kraju stopniowo postępuje tworzenie nowej regionalnej sieci produkcji i usług.

Integracja gospodarcza sprzyja rozwojowi wspólnych interesów, a w ślad za tym regionalnego „ducha” współpracy i tożsamości. Istota wschodnioazjatyckiego regionalizmu stanowiła przedmiot debat w ramach struktur „ASEAN+” od czasów azjatyckiego kryzysu finansowego z 1997 roku. Kluczowy punkt odniesienia

stanowi w tym miejscu „ASEAN+3” nie będący wyłącznie przejawem współpracy gospodarczej. Posiada bowiem znaczenie polityczne, wpisujące się m.in. w kwestie poprawy stosunków pomiędzy państwami regionu. Innego rodzaju struktury – tj. „ASEAN+1” czy East Asian Summit (EAS) – pełnią role regionalnych platform zaangażowania i współpracy wszystkich członków na rzecz dialogu i wspólnych przedsięwzięć.

Faktem jednak pozostaje wyraźnie widoczny brak silnego przywództwa i porozumienia pomiędzy największymi siłami (ekonomicznymi i politycznymi) regionu [Lu, 2003]. Szczególnie dużo oczekuje się pod tym względem od Japonii i Chin jako potencjalnego jądra pełnej integracji polityczno-ekonomicznej, tym bardziej że nie chodzi tylko o kwestie współpracy gospodarczej, ale również o kwestie bezpieczeństwa militarnego. Jest wiele spraw wymagających rozwiązań systemowych na szczeblu regionalnym (program nuklearny Korei Północnej jest tego najwyraźniejszym przykładem). Niestety, jak pisze Kissinger, „wzajemne stosunki między głównymi państwami Azji odznaczają się licznymi cechami dziewiętnastowiecznego europejskiego systemu równowagi sił” [Kissinger, 2002, s. 909]. Oznacza to, że w rejonie Azji i Pacyfiku ścierają się ze sobą wpływy kilku mocarstw (USA, Japonia, Chiny) i grup mniejszych krajów. „(...) Państwa Azji nie myślą w kategoriach wspólnoty” – diagnozuje dalej Kissinger – „Nie życzą sobie żadnych instytucjonalnych ram, które mogłyby dać potencjalnym azjatyckim supermocarstwom – czy nawet Stanom Zjednoczonym – decydujący głos w ich sprawach. (...) Żywią (...) zbyt wiele podejrzeń wobec silnych sąsiadów, a do pewnego stopnia także wobec Stanów Zjednoczonych, by godzić się na formalne, obejmujące cały Pacyfik, instytucje”. [Kissinger, 2002, s.911].

W literaturze przedmiotu rozważania na temat przyszłości regionalizmu w rejonie Azji Wschodniej koncentrują się wokół czterech głównych kwestii¹:

1. Usuwania barier handlowych poprzez bilateralne porozumienia o wolnym handlu (*free trade agreements*) i partnerstwie ekonomicznym (*economic partnership agreements*) oraz poprzez utworzenie regionalnej strefy wolnego handlu (*free trade area, regional trade agreement*).
2. Dominującej roli międzynarodowych łańcuchów produkcji w regionie (*international production networks*).
3. Koncepcji regionalnej współpracy dotyczącej rynków finansowych (integracji monetarnej, unii walutowej), będącej odpowiedzią na kryzys roku 1997 i próbą zapewnienia stabilności sektora finansowego w regionie.
4. Przebiegu, perspektyw i zakresu procesu instytucjonalizacji współpracy regionalnej z uwzględnieniem problemów bezpieczeństwa.

Te cztery zagadnienia pokazują dość szeroki zakres wspólnoty interesów, która jest podstawą współpracy regionalnej. To właśnie konkretne problemy do

¹ Szerzej na ten temat: *Biznes międzynarodowy w regionie Azji i Pacyfiku*, B. Skulska (red.), Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009, s. 152–159.

rozwiązania powodują, że w regionie Azji Wschodniej powstaje bardzo dużo inicjatyw regionalnych o bardzo różnym stopniu instytucjonalizacji.

W tym miejscu należy zauważyć, iż Chiny również od początku XXI wieku starają się umacniać swoją pozycję ekonomiczną i polityczną w Azji Wschodniej poprzez zawieranie regionalnych porozumień handlowych (*regional trade agreements* – RTAs). Ponieważ większość RTAs ma charakter dwustronnych porozumień o wolnym handlu (*free trade agreements* – FTAs), można wskazać bilateralizm jako dominujący obecnie sposób kształtowania międzynarodowej polityki handlowej przez Chiny [*Regional Trade Agreements...*, 2010]. Wskazaną prawidłowość potwierdzają dane prezentowane w tabeli 1.

Tabela 1. Inicjatywy RTA podjęte przez Chiny w XXI wieku

Kraje	Stadium zaawansowania (rok inicjacji)	Rodzaj umowy	Obszary regulowane przez umowę
APTA	Realizowane (1975; 2001 – przystąpienie Chin)	PTA	Handel towarowy (preferencje celne)
ASEAN	Realizowane (2002)	FTA	Handel towarowy, usługi, inwestycje
Pakistan	Realizowane (2006)	FTA	Handel towarowy, usługi
Chile	Realizowane (2005)	FTA	Handel towarowy, usługi, kultura, edukacja, nauka i technologia
Nowa Zelandia	Realizowane (2008)	FTA	Handel towarowy, usługi, inwestycje
Singapur	Realizowane (2008)	FTA	Handel towarowy, usługi
Peru	Realizowane (2009)	FTA	Handel towarowy, usługi, walka z protekcjonizmem
Hongkong	Realizowane (2003)	FTA	Handel towarowy, usługi, współpraca instytucjonalna
Makau	Realizowane (2003)	FTA	Handel towarowy, usługi, współpraca instytucjonalna
Costa Rica	Realizowane (2010)	FTA	Handel towarowy, usługi
GCC	Negocjacje (2004)	FTA	Handel towarowy, usługi
Australia	Negocjacje (2005)	FTA	Handel towarowy, usługowy, inwestycje, liberalizacja handlu globalnego
Islandia	Negocjacje (2007)	FTA	Handel towarowy, usługi

Norwegia	Negocjacje (2008)	FTA	Handel towarowy, usługowy, promowanie rozwoju gospodarczego i podniesienie standardu życia
SACU	Negocjacje (2004)	FTA	Handel towarowy, usługi
Indie	Studium wykonalności (2003)	RTA	Handel towarowy, usługowy, współpraca finansowa
Republika Korei	Studium wykonalności (2004)	FTA	Handel towarowy, usługowy, inwestycje, promowanie współpracy na rzecz wspólnego rozwoju
Japonia, Republika Korei	Studium wykonalności (2010)	FTA	Handel towarowy, współpraca gospodarcza
Hongkong	Realizowane (2004)	CEPA	Handel towarowy, usługi
Makau	Realizowane (2003)	CEPA	Handel towarowy, usługi
Tajwan	Realizowane (2010)	ECFA	Handel towarowy, usługi

Legenda:

PTA – Preferential Trade Agreement (Porozumienie o Preferencyjnym Handlu)

FTA – Free Trade Agreement (Porozumienie o Wolnym Handlu)

RTA – Regional Trade Agreement (Regionalne Porozumienie Handlowe)

CEPA – Closer Economic Partnership Agreement (Porozumienie o Bliskim Partnerstwie Gospodarczym)

ECFA – Economic Cooperation Framework Agreement (Porozumienie Ramowe o Współpracy Gospodarczej)

APTA – Asia-Pacific Trade Agreement (Porozumienie o Wolnym Handlu Azji i Pacyfiku)

GCC – Gulf Cooperation Council (Rada Krajów Zatoki Perskiej): Bahrajn, Kuwejt, Oman, Zjednoczone Emiraty Arabskie

SACU – Southern African Customs Union (Południowoafrykańska Unia Celna): Republika Południowej Afryki, Botswana, Lesoto, Namibia, Swaziland

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <http://fta.mofcom.gov.cn/>; <http://www.wto.org/>; <http://www.bilaterals.org/>

Nesadurai jako główną przyczynę popularności bilateralizmu w Azji Wschodniej wskazuje na jego elastyczność [*Asian Regional...*, 2004]. Negocjujące strony mogą albo pozostać przy dużej autonomii polityk krajowych, albo zintensyfikować współpracę nawet poza ramy określone przez WTO. Feng Lu zauważa, że proces ten przybierać będzie postać dwuetapową: obecnie powstaje w regionie sieć bilateralnych porozumień o wolnym handlu (FTA), a z czasem poszczególne porozumienia indywidualne zostaną prawdopodobnie włączone w szerszą konstrukcję o charakterze regionalnym (duża strefa wolnego handlu) [Lu, 2003]. Jest to wyraźne przeciwieństwo procesów integracji, jakie zaszły w Ameryce Północnej i Europie, gdzie procesy integracyjne przebiegały głównie z inspiracji silnego cen-

trum ekonomicznego (Francja i Niemcy w Unii Europejskiej) lub politycznego (dominacja USA w NAFTA).

Ilość podjętych inicjatywy bilateralnych, choć cieszy zwolenników liberalizacji handlowej, niesie ze sobą ryzyko wystąpienia tzw. efektu spaghetti (*spaghetti bowl effect*) [Kawai, 2004]. Konieczne jest wypracowanie metod zapewniania spójności poszczególnych porozumień, aby współpraca regionalna nie została sprowadzona do chaotycznego gąszczu odmiennych regulacji. Nie chodzi tu jednak o tworzenie nadbudowy instytucjonalnej, która mogłaby zaprzepaścić korzyści wynikające z bilateralizmu, ale o stworzenie reguł konstruowania indywidualnych porozumień, zapewniających przejrzystość i zrozumiałość procedur.

PRZYCZYNY INTENSYFIKACJI WSPÓŁPRACY CHIN Z KRAJAMI ASEAN

RELACJE CHINY – ASEAN W LATACH 90. XX WIEKU

Przed dekadą lat 90. ASEAN jako ugrupowanie nie utrzymywało oficjalnych stosunków z Chinami, mimo kontaktów Pekinu z kilkoma krajami członkowskimi ASEAN na szczeblu bilateralnym. Pod koniec lat 80. Chiny zintensyfikowały wysiłki na rzecz rozwoju stosunków dyplomatycznych z pozostałymi państwami ASEAN, traktując je jako ostatni krok prowadzący do ewentualnego nawiązania oficjalnych stosunków z tym ugrupowaniem.

Podczas wizyty w Tajlandii w listopadzie 1988 roku chiński premier Li Peng zaproponował podstawowe zasady nawiązania, odbudowania i rozwoju stosunków ze wszystkimi krajami ASEAN. Po nawiązaniu pod koniec dekady lat 90. stosunków dyplomatycznych z ostatnim krajem ASEAN – Singapurem, Chiny wywierały nacisk na nawiązanie oficjalnych stosunków z ugrupowaniem ASEAN. Chiński minister spraw zagranicznych Qian Qichen uczestniczył 19 lipca 1991 roku w 24. Spotkaniu Ministrów ASEAN w Kuala Lumpur jako gość rządu malezyjskiego, wyrażając zainteresowanie Chin współpracą z ASEAN, w szczególności w dziedzinie nauki i technologii. Oddźwięk był pozytywny. We wrześniu 1993 roku sekretarz generalny ASEAN Dato' Ajit Singh odwiedził Pekin, wyrażając zgodę na utworzenie dwóch wspólnych komitetów: ds. współpracy w dziedzinie nauki i technologii oraz ds. współpracy gospodarczej i handlowej. Powstanie obu komitetów sformalizowano 23 lipca 1994 roku w Bangkoku. W tym samym czasie ASEAN i Chiny porozumiały się co do rozpoczęcia konsultacji w kwestiach politycznych i bezpieczeństwa na wysokim szczeblu. W lipcu 1996 roku ASEAN przyznał Chinom status uczestnika dialogu podczas 29. Spotkania Ministrów w Dżakarcie w miejsce dotychczasowego statusu konsultanta, nadanego w 1991 roku [Sheng Lijun, 2003, s. 2].

Do roku 1997 dialog Chiny–ASEAN toczył się równolegle w pięciu różnych gremiach. Chiny partycypowały w serii spotkań konsultacyjnych z ASEAN, które odbywały się na różnych szczeblach. W grudniu 1997 roku chiński prezydent

Jiang Zemin i wszyscy przywódcy ASEAN uczestniczyli w pierwszym nieformalnym szczycie ASEAN+1, wypracowując wspólne stanowisko dotyczące powołania partnerstwa na rzecz dobrego sąsiedztwa i wzajemnego zaufania zorientowanych na XXI wiek.

Zachowując jednak pewien obiektywizm, należy zaznaczyć, iż państwa ASEAN w latach 90. różnie postrzegały zagrożenia związane z rosnącą potęgą Chin, wynikające z prowadzenia przez ten kraj utajnionego programu modernizacji militarnej, polityki „pełzającej asertywności” na Morzu Południowochińskim czy z waśniami politycznymi z Tajwanem.

Ważnym punktem zwrotnym we wzajemnych relacjach był kryzys gospodarczy w 1997 roku. W dobie kryzysu Chin udzieliły pożyczek finansowych państwom ASEAN, deklarując przy tym zaprzestanie dewaluacji własnej waluty w celu uzyskania przewagi nad sąsiadami. Nie miało przy tym znaczenia, że wsparcie finansowe Chin stanowiło ledwie 1/10 wkładu japońskiego, a ukrytą przesłanką dla zamrożenia dewaluacji waluty była chęć ochrony waluty Hongkongu. W konsekwencji podjętych działań Chin postrzegano jako konstruktywnego i odpowiedzialnego gracza na arenie regionalnej. W istocie postępowanie Chin silnie kontrastowało z amerykańską i japońską polityką nieingerencji.

DYPLMATYCZNA OFENSywa CHIN W AZJI POŁUDNIOWO-WSCHODNIEJ W XXI WIEKU

Na początku XXI wieku Chińska Republika Ludowa (ChRL) poszukiwała dalszych sposobów utrwalenia swoich więzi z państwami ASEAN, inicjując dyplomatyczną ofensywę. W trakcie regularnych podróży po Azji Południowo-Wschodniej chińscy przywódcy starali się przekonać przywódców z krajów ASEAN, że kontakty z Chinami stanowią dla nich ogromną szansę rozwojową, obalając mity o strategicznym zagrożeniu. Chiński premier Wen Jiabao obrazowo przyrównywał ChRL do „przyjaznego słonia”. W 2001 roku zaproponowano zawarcie Porozumienia o Wolnym Handlu Chin – ASEAN (*China – ASEAN Free Trade Area, CAFTA*), co ASEAN ze swojej strony warunkowo zaakceptował, a ostatecznie umowę podpisano w listopadzie 2002 roku. W kolejnym 2002 roku Pekin podpisał z ASEAN „Deklarację dotyczącą Zachowania Stron na Morzu Południowochińskim” (*Declaration on the Conduct of Parties of the South China Sea*). Celem Deklaracji jest zachowanie *status quo* w sporach terytorialnych, redukcja napięć i stymulowanie współpracy na rzecz budowy wzajemnego zaufania². Natomiast w 2003 roku Chin i ASEAN uzgodniły „Wspólną Deklarację o Partnerstwie Strategicznym” (*The Treaty of Amity and Cooperation, TAC*) zakładającą współpracę w kwestiach politycznych, społecznych, regionalnych i bezpieczeństwa. W październiku 2006 roku, w celu uczczenia piętnastolecia dialogu, Chin

² W 2003 roku Chin poszły o krok dalej, dokonując symbolicznego, acz ważnego gestu w postaci podpisania traktatu o nieagresji ASEAN z 1976 roku, wykluczającego użycie siły w celu rozstrzygnięcia sporów.

i ASEAN zorganizowały jubileuszowy szczyt w Nanning. Spotkanie ukazało wielopłaszczyznowość powiązań Chiny – ASEAN, intensywność relacji gospodarczych i rosnące zaufanie we wzajemnych kontaktach. Premier Wen stwierdził, iż od roku 1991 Chiny i ASEAN „przeszły wspólnie przez doświadczenia wyzbywania się podejrzliwości, rozwijania dialogu i promowania wzajemnego zaufania” oraz, że w konsekwencji więzi Chiny – ASEAN stały się „najlepsze w historii” [Storey, 2007, s. 17].

Dlaczego Chiny prowadziły intensywną dyplomatyczną ofensywę w państwach ASEAN? Odpowiedzi należy szukać w wielopłaszczyznowych interesach Państwa Środka w regionie Azji Południowo-Wschodniej. Od czasu zakończenia zimnej wojny **gospodarka stanowiła siłę stymulującą rozwój relacji Chin z Azją Południowo-Wschodnią**. Region ma zasadnicze znaczenie dla Chin, ponieważ:

- posiada bogate zasoby naturalne niezbędne do zasilania wzrostu przemysłowego;
- stanowi potencjalny rynek blisko 600 mln konsumentów, którzy są skłonni nabywać głównie tańsze, gorsze jakościowo produkty nieprzystające do wymogów rynków Zachodu;
- państwa ASEAN na ogromną skalę dokonują w Chinach bezpośrednich inwestycji zagranicznych od początku lat 80. (38,5 mld USD) [“Straits Times”, 2006].

Kombinacja tych trzech czynników zaowocowała gwałtownym wzrostem wzajemnych obrotów handlowych między partnerami, co pokazują dane w dalszej części artykułu. Zależnie od przyjętych wskaźników Chiny są obecnie drugim, bądź trzecim największym partnerem handlowym ASEAN po Stanach Zjednoczonych i Japonii (tab. 2). W przypadku kontynuacji owego trendu, co wydaje się wielce prawdopodobne, Chiny w perspektywie kilku lat mogą stać się regionalnym liderem w relacjach handlowych z ASEAN.

Chiny mają także *ważne interesy strategiczne* w Azji Południowo-Wschodniej. Od 1949 roku polityka tego kraju nastawiona była na utrwalenie przyjaznych (względnie elastycznych) stosunków na swoich peryferiach oraz maksymalizację wpływu politycznego w tych krajach. Szczególne znaczenie mają w tym kontekście państwa kontynentalnej części Azji Południowo-Wschodniej na czele z Birmą, Laosem i Wietnamem (graniczące z Chinami), w dalszej kolejności Tajlandia i Kambodża. Chiny podjęły działania na rzecz zbliżenia z tymi krajami, finansując budowę połączeń kolejowych, drogowych i rzecznych. Kraje nadmorskie Azji Południowo-Wschodniej (Indonezja, Malezja, Singapur i Filipiny) zyskały także strategiczne znaczenie dla Państwa Środka. Chiny uzależniły się od transportu morskiego przez obszar Azji Południowo-Wschodniej. Właśnie tędy dostarczane są zasoby naturalne do chińskich portów w jedną stronę, a także kontenery z chińskimi towarami na rynki zagraniczne w drugą. Zakłócenia płynności transportu morskiego mogą skutkować masowym bezrobociem, niepokojami społecznymi, wreszcie – protestami antyrządowymi. Z tego powodu rząd Chin uważnie

obserwuje sytuację w strategicznym ośrodku żeglugi morskiej, tj. w Cieśninie Malakka, przez którą dostarczane jest do Chin 65% surowców energetycznych [Storey, 2006]. Jak dotąd Chiny nie posiadają potencjału do ochrony wybrzeży mimo ambitnego programu modernizacji marynarki. Chiny liczą, iż dobre relacje z morskimi potęgami Azji Południowo-Wschodniej sprzyjać będą choć częściowemu rozwiązaniu „dylematu Malakka”.

Tabela 2. Obroty towarowe ASEAN z sześcioma z najważniejszymi partnerami w latach 1993–2008 (w %)

Kraj/region	Eksport ASEAN				Import ASEAN			
	1993	2003	2005	2008	1993	2003	2005	2008
Unia Europejska – 15 ^a	15,2	13,3	12,5	12,6	14,3	12,0	10,3	11,3
USA	20,3	14,2	14,3	1,2	15,1	14,0	10,6	10,4
Japonia	15,0	11,8	11,2	11,9	24,9	16,3	14,1	13,3
Korea Płd.	3,0	3,9	8,0	4,3	3,1	4,3	5,4	5,4
Chiny + Hongkong	2,2 ^b	13,1	10,2	11,9	1,9	9,9	11,6	13,2
Handel wewnątrz ASEAN	21,1	22,9	25,3	28,2	17,4	20,6	24,5	25,8
Australia	1,8	2,7	3,0	4,2	2,4	2,1	2,0	2,4
Tajwan	3,0	3,3	1,3	0,3	3,7	4,4	2,0	1,8 ^c
Pozostałe	18,4	14,8	14,2	25,4	17,2	16,4	19,5	16,4
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

^a W latach 2005 i 2008 – UE-25; ^b Bez Hongkongu, w 1996 r. na to państwo przypadało 3,3% eksportu i 1,5% importu ASEAN-6; ^c Obroty handlowe Tajwanu z Singapurem za rok 2008 uwzględniono w puli „pozostałe”.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *ASEAN Statistical Yearbook 2003*, ASEAN Sekretariat, Jakarta 2003, s. 78–79; *ASEAN Statistical Yearbook 2005*, ASEAN Sekretariat, Jakarta 2005, s. 78–79; External Trade Statistics, tabela 20, www.aseansec.org, za: E. Oziewicz, *Dylematy rozwoju gospodarczego krajów Azji Południowo-Wschodniej na tle procesów globalizacyjnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2007, s. 36; dane za 2008 rok opracowano na podstawie: *ASEAN Statistical Yearbook 2008*, ASEAN Sekretariat, Jakarta 2008, s. 92–93.

Interesy polityczne Chin w Azji Południowo-Wschodniej mają kolosalny wpływ na powiązania gospodarcze i strategiczne tego państwa w analizowanym regionie. Stabilne stosunki polityczne z rządami państw ASEAN sprzyjają wzmocnieniu

wzajemnych więzi handlowych i inwestycyjnych. Chiny wykorzystują także swoje rosnące wpływy w regionie Azji Południowo-Wschodniej do podkreślenia podstawowych zasad politycznych, które obowiązują w polityce wewnętrznej. Wskazać w tym miejscu należy w szczególności obawy Pekinu co do integralności terytorialnej (Tajwan i Tybet) i zagrożenie ze strony – postrzeganych za wywrotowe – ruchów politycznych działających pod szyldem organizacji religijnych Falun Gong³. W pierwszej dekadzie XXI wieku w zasadzie wszystkie państwa ASEAN dookreśliły politykę „jednych Chin”, odmawiając wizy duchowemu przywódcy Tybetańczyków Dalajlamie, czy zwalczając aktywistów Falun Gong. Zrozumienie wewnętrznych problemów politycznych Chin wymaga ze strony krajów ASEAN niewiele wysiłku, za to przynosi ogromne korzyści w postaci rosnących obrotów handlowych i kapitałowych pomiędzy stronami.

Długofalowe cele polityczne Chin w Azji Południowo-Wschodniej pozostają przedmiotem debat i spekulacji. Oficjalnie chińskie kierownictwo forsuje tezę „pokojowego wzrostu”. Rząd deklaruje, że Chiny potrzebują pokojowego i stabilnego otoczenia regionalnego dla podtrzymania rozwoju kraju, a ich rosnąca siła gospodarcza i militarna nie stanowi zagrożenia dla żadnego z państw. Podkreśla się nawet, że w przypadku osiągnięcia maksymalnego możliwego potencjału ChRL nie będzie dążyć do regionalnej hegemonii. Jednakże prawdopodobny wydaje się długofalowy cel Chin sprowadzający się do wyparcia wpływów amerykańskich i japońskich w celu uzyskania dominującej pozycji w regionie. Na podstawie analiz chińskich dokumentów rządowych oraz wypowiedzi wysokich urzędników można zakładać, iż możliwe są trzy kluczowe scenariusze do osiągnięcia strategicznych celów politycznych [Kang, 2003, s. 58]:

- Po pierwsze, Chiny zmierzają do uzyskania statusu regionalnego lidera ekonomicznego i domniemanego sponsora. Porozumienia o handlu bilateralnym i inwestycjach, łącznie z CAFTA stanowią instrumenty realizacji tej strategii.
- Po drugie, Pekin zainteresowany jest ukształtowaniem i przewodzeniem multilateralnemu forum wykluczającemu Stany Zjednoczone, tj. East Asian Summit.
- Po trzecie, dążeniem Chin pozostaje także osłabienie bilateralnych więzi militarnych państw ASEAN z USA.

Podczas międzynarodowej konferencji na Uniwersytecie Technologicznym Nanyang w Singapurze, która odbyła się w październiku 2009 roku, Wang Yuzhu wskazał na cztery czynniki, które w przyszłości będą miały istotny wpływ na pogłębianie współpracy między Chinami i ASEAN [*The ASEAN – China...*, 2009, s. 5]:

³ Falun Gong (Falun Dafa) – jest to organizacja religijna mająca wyznawców w około 100 krajach, a najwięcej z nich – około 70 mln – mieszka w Chinach. Jej wyznawcy są prześladowani przez urzędników Komunistycznej Partii Chin, ponieważ zostali uznani za wrogów klasowych, którzy nie zgadzają się z dogmatami KPCh; www.falundafa.pl

- wzrost wzajemnego zaufania w celu unikania dylematów w wymiarze bezpieczeństwa,
- rozwiązanie spornych kwestii związanych z realizacją gospodarczych interesów partnerów na Morzu Południowochińskim, przy zachowaniu należytej ostrożności i wycucia dla dobrej współpracy bilateralnej⁴,
- wsparcia instytucjonalizacji w celu ustabilizowania relacji bilateralnych,
- zwiększenie zaangażowania Chin w budowę wspólnoty ASEAN, w szczególności poprzez wsparcie i pomoc dla czterech najslabiej rozwiniętych państw ugrupowania – Kambodży, Laosu, Birmy i Wietnamu – na rzecz podnoszenia kompetencji i redukcji luki rozwojowej.

STREFA WOLNEGO HANDLU CHINY – ASEAN (CAFTA)

PROCES KREOWANIA

Chińska koncepcja CAFTA sięga roku 1995, kiedy to Tajlandia po raz pierwszy zaproponowała specjalną strefę ekonomiczną (SSE), zbliżoną do FTA, obejmującą południowe prowincje Chin. Odtąd, w szczególności na początku 1997 roku, chińscy uczeni dyskutowali rozmaite warianty specjalnych stref ekonomicznych wzdłuż wybrzeża chińskiego, rzek Jangcy i Pearl zakładające udział Japonii, Korei Południowej, Korei Północnej (strefa ekonomiczna rzeki Turmen), Rosji, ASEAN, Tajwanu i Hongkongu. Koncepcja tego rodzaju SSE odbiegała jednak od wcześniejszych specjalnych stref ekonomicznych tworzonych przez Chiny pod koniec lat 70. i na początku lat 80. u progu reformy gospodarczej.

Otwarty nacisk ze strony Pekinu na utworzenie strefy wolnego handlu obejmującej Chiny i wszystkie dziesięć państw ASEAN wywierano podczas szczytu ASEAN+3⁵ w listopadzie 2000 roku. Wówczas chiński premier Zhu Rongji stwierdził: „w długim okresie Chiny i państwa ASEAN mogą dalej rozwijać stosunki wolnohandlowe” [Thayer, 2001]. Zaproponował także utworzenie grupy eksperckiej pod auspicjami Wspólnego Komitetu Chiny – ASEAN ds. współpracy gospodarczej i handlowej w celu wypracowania studium wykonalności FTA.

⁴ Przedmiotem sporu w regionie Morza Południowochińskiego jest archipelag Sparty i Wyspy Paracelskie. Roszczenia do tego regionu zgłaszają Chiny, Wietnam, Filipiny, Tajwan, Malesja i Indonezja. Archipelag i tworzące go wyspy mają znaczenie jako ważne komunikacyjne szlaki morskie, a dodatkowo pod dnem morskim znajdują się bogate złoża zasobów surowcowych (ropa naftowa, gaz ziemny), których wydobyciem są zainteresowane wskazane kraje. Szerzej na ten temat: *Bezpieczeństwo międzynarodowe w regionie Azji i Pacyfiku. Wybrane zagadnienia*, B. Skulska, P. Skulski (red. nauk.), Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2010, s. 118–120.

⁵ Szczyt ASEAN+3 to nieformalny szczyt dziesięciu państw ASEAN, Chin, Japonii i Korei Południowej.

Na szczycie ASEAN – Chiny w listopadzie 2001 roku premier Zhu złożył oficjalną propozycję utworzenia strefy wolnego handlu Chiny – ASEAN (CAFTA) w perspektywie dziesięciu lat. Chiny zaproponowały otwarcie swojego rynku w części kluczowych sektorów na kraje ASEAN w ciągu pięciu lat. Zagwarantowały jednocześnie specjalne stawki preferencyjne dla wybranych towarów z najsłabiej rozwiniętych państw ASEAN, tj. Kambodży, Laosu i Birmy.

ASEAN zaakceptował tę propozycję, inicjując jednocześnie serię rund konsultacyjnych z Chinami w kwestii CAFTA. Na szczycie ASEAN – Chiny w Kambodży w listopadzie 2002 roku ogłoszono Porozumienie Ramowe dotyczące Szerokiej Współpracy Gospodarczej ASEAN – Chiny, które było prawnym instrumentem zarządzania przyszłą kooperacją w wymiarze gospodarczym pomiędzy stronami. Porozumienie to obejmuje współpracę w zakresie dóbr, usług, inwestycji oraz innych powiązanych dziedzin. W sformułowanych celach FTA, wskazano na mechanizmy specjalnego traktowania nowych państw członkowskich ASEAN (Laosu, Kambodży, Birmy i Wietnamu) umożliwiające im w perspektywie pięciu lat przystąpienie do strefy wolnego handlu. Chiny przyznały trzem pozostającym poza WTO członkom ASEAN – Wietnamowi, Laosowi i Kambodży – status państw szczególnego uprzywilejowania.

Formalne rozmowy dotyczące CAFTA w gronie Chin i sześciu państw założycielskich ASEAN – Brunei, Indonezji, Malezji, Filipin, Singapuru i Tajlandii – powinny zakończyć się do roku 2010, Kambodża, Laos, Birma i Wietnam planowo mają przystąpić do strefy w 2015 roku. Program redukcji stawek celnych dla 600 produktów rolnych, w tym żywych zwierząt, mięsa, ryb, produktów mlecznych, innych produktów zwierzęcych, drzew i warzyw, owoców i orzechów, byłby uruchomiony natychmiast.

MODEL CAFTA

Chińska propozycja CAFTA opierała się na analizie panelu ekspertów ASEAN – Chiny powołanego w konsekwencji propozycji chińskiego premiera Zhu, złożonej w listopadzie 2000 roku podczas szczytu ASEAN+3 [*Forging Closer ASEAN...*, 2001]. Chiński zespół w panelu tworzyli dwaj profesorowie z Instytutu Studiów Azji – Pacyfiku Akademii Nauk Społecznych Chin oraz trzej eksperci z Chińskiej Akademii Handlu Międzynarodowego i Współpracy Gospodarczej podlegający Ministerstwu Handlu Zagranicznego i Współpracy Gospodarczej. Chińscy stratedzy w Pekinie (większość nie współpracująca z ASEAN) przypisywali duże znaczenie geostrategicznym implikacjom CAFTA, co przełożyło się na bardziej optymistyczne analizy, w odróżnieniu od podejścia chińskich ekspertów z ASEAN dostrzegających wiele potencjalnych trudności natury ekonomicznej w całym projekcie.

Natomiast pomimo wątpliwości uczeni z pięciu wiodących instytutów studiów Azji Południowo-Wschodniej poparli projekt CAFTA, ostrzegając jednak Chiny przed potencjalnymi trudnościami w związku z funkcjonowaniem w strefie wolnego handlu jednocześnie ze wszystkimi dziesięcioma państwami ASEAN. Wielu postu-

lowało porozumienia bilateralne z poszczególnymi krajami ASEAN, jedno po drugim, aż do objęcia całej grupy. Tęgo rodzaju koncepcje motywowane były przesłankami ekonomicznymi, podczas gdy Chiny kierowały się względami politycznymi.

Analitycy związani z ASEAN wskazywali, iż trudność w tworzeniu CAFTA wynika nie tylko z ogromnych różnic w poziomie rozwoju gospodarczego i społecznego pomiędzy krajami ASEAN, ale także z braku wiodącego ośrodka, podobnego do osi Niemcy – Francja w UE czy roli Stanów Zjednoczonych w Północnoamerykańskiej Strefie Wolnego Handlu (NAFTA). Jednakże odkąd podpisano umowę CAFTA, chińscy uczeni i politycy zaczęli poszukiwać optymalnej formy funkcjonowania dla tego ugrupowania. Zaproponowano następujące warianty CAFTA [Sheng Lijun, 2003, s. 5–6]:

- *rongru xing* (włączenie się): Chiny przystępują do Strefy Wolnego Handlu ASEAN (AFTA). Część badaczy sugeruje, że „pod wieloma względami CAFTA może naśladować AFTA, jednakże z konkretnymi uzupełnieniami i rewizjami”. Inni optują za nowym modelem z uwagi na istniejące mankamenty AFTA.
- *pinghua qidong* (wprowadzenie): Chiny dokonują stopniowego otwarcia rynku na ASEAN;
- *xiany hounan* (od najprostszych do najtrudniejszych): Chiny tworzą strefę wolnego handlu z bardziej zaawansowanymi gospodarkami, tj. Singapurem i Malezją (część uwzględnia Tajlandię), jako silne i stabilne „jądro” przed włączeniem pozostałych;
- *you dian dao mian* (od szczegółu do ogółu): CAFTA powinna rozpocząć działalność od łatwiejszych przemysłów/produktów przed objęciem wszystkich;
- *ciqyu tuijin* (od subregionu do pełnego terytorium): CAFTA mogłaby rozpocząć funkcjonowanie od szczebla współpracy subregionalnej, na wzór modelu Subregionu Mekong, przed objęciem reszty terytorium. Podczas wspólnego spotkania we wrześniu 2002 roku, sześć południowo-zachodnich prowincji chińskich zaapelowało do rządu w Pekinie o wykorzystanie regionów Yunnan i Guangxi jako obszarów eksperymentalnych CAFTA. Chińscy uczeni zaproponowali utworzenie przykładowej strefy wolnego handlu o zerowych stawkach celnych pomiędzy regionami Yunnan i Guangxi a ASEAN;
- *yanhai youxian* (priorytet dla obszarów przybrzeżnych): CAFTA może początkowo stanowić forum współpracy chińskich obszarów przybrzeżnych, włączając Hongkong, Makao i nadmorskie kraje ASEAN;
- *bianmao qieru* (na początek handel transgraniczny): Chińscy uczeni, w szczególności ci z Nanning i Gunagxi, opowiadają się za wykorzystaniem obszarów granicznych pomiędzy Chinami a Wietnamem, Laosem i Birmą jako rejonów eksperymentalnych CAFTA;

- *bian zou bian chang* (nauka przez praktykę): CAFTA powinna ewoluować stopniowo, krok po kroku, czerpiąc doświadczenie z praktyki.

Jako wyzwanie dla CAFTA wielu proponowało wykroczenie poza obszar handlu i redukcji stawek celnych w stronę sektora usług (w tym usług finansowych), nauki i technologii (w tym technologii IT), rolnictwa, turystyki i transportu (w tym lotnictwa), elektryczności, bezpieczeństwa i zwalczania przestępczości transgranicznej (w tym handlu narkotykami) oraz współpracy regionalnej (tj. w ramach subregionu Mekong czy budowy Chińskiego Południowo-Zachodniego Międzynarodowego Korytarza przez Yunnan).

Strefa Wolnego Handlu Chiny – ASEAN rozpoczęła działalność z dniem 1 stycznia 2010 roku i jest największą FTA pod względem liczby ludności i trzecią co do wielkości pod względem nominalnego PKB na świecie [*ASEAN – China to..., 2009*].

POWIĄZANIA GOSPODARCZE MIĘDZY CHINAMI I KRAJAMI ASEAN

„Polityka dobrego sąsiada” jest główną przesłanką chińskiej dyplomacji ukierunkowanej na poprawę i umocnienie relacji z sąsiadami. To z kolei sprzyja kształtowaniu długookresowej perspektywy pokojowego współistnienia niezbędnego dla rozwoju i modernizacji Państwa Środka. Współpraca regionalna zbliżająca sąsiadujące kraje jako wspólnotę służyć będzie zarówno interesom gospodarczym, jak i politycznym Chin.

Obecne powiązania gospodarcze Chin z krajami ASEAN oraz ich dynamika są wynikiem splotu określonych wewnętrznych ekonomicznych czynników rozwoju Państwa Środka, takich jak:

- wysokie tempo wzrostu gospodarczego (tab. 4), które spadło do poziomu 9% w 2008 roku w wyniku światowego kryzysu gospodarczego,
- trwale wysoki udział inwestycji w PKB, które były i są finansowane w przeważającej mierze ze środków krajowych,
- tanie i coraz lepiej wykształcone zasoby siły roboczej,
- rosący potencjał innowacyjny gospodarki,
- świadomie prowadzona skoordynowana polityka otwarcia na gospodarkę światową, a tym bardziej na region Azji Wschodniej⁶.

W analizie powiązań gospodarczych Chin i krajów ASEAN posłużę się przede wszystkim tradycyjnymi, najbardziej syntetycznymi miernikami siły państwa,

⁶ Szerzej na ten temat: Starzyk [2009, s. 188–203]; *Chiny – Indie. Ekonomiczne skutki rozwoju* [2008, s.152–154].

takimi jak: wielkość terytorium, populacja, potencjał gospodarczy, traktując go jako podstawowy czynnik. Ich uzupełnieniem będą kryteria oceny charakterystyczne tylko, albo przede wszystkim, dla ChRL. Kraj ten, niezależnie od jego oceny, jest bowiem wyjątkowym, i to pod wieloma względami, aktorem na światowej scenie (tab. 3 i 4).

Tabela 3. Ludność, powierzchnia i PKB per capita Chin na tle głównych aktorów gospodarki światowej i Azji Wschodniej (dane za rok 2008)

Kraj	Ludność (w tys.)	Powierzchnia (km ²)	PKB na 1 mieszkańca (USD wg PPP)	PKB wg PPS na 1 mieszkańca* (Chiny = 100)
Birma	58 510	676 577	1 165,70	20
Brunei	397	5 765	48 180,00	808
Filipiny	90 348	300 000	3 509,86	59
Indonezja	228 249	1 860 360	3 974,89	67
Kambodża	14 656	181 035	1 909,50	32
Laos	5 763	236 800	2 406,50	40
Malezja	26 993	330 252	14 215,36	238
Singapur	4 839	710	49 283,58	827
Tajlandia	67 386	513 120	7 702,58	129
Wietnam	86 211	331 212	2 784,95	47
ASEAN	583 651	4 435 830	4 726,00	79
Chiny	1 325 640	9 596 961	5 961,83	100
Indie	1 190 500	3 201 446	3 059,00	51
Japonia	127 704	377 930	34 098,78	572
Rosja	141 800	17 098 242	16 138,55	271
USA	304 060	9 629 091	46 715,52	784
UE-27	495 900	4 324 782	32 708,00	549

* Dane przybliżone, wyliczone w przybliżony sposób poprzez porównanie wielkości PKB per capita wg PPP dla każdego państwa z wielkością tego wskaźnika dla Chin.

Źródło: www.adb.org/statistics; ASEAN Finance and Macroeconomic Surveillance Database, www.asean.org; World Economy Outlook, IMF, April 2009; <http://faostat.fao.org/>

Tabela 4. Tempo wzrostu Chin na tle wybranych państw i regionów świata w latach 1990–2008

Kraj	1990	1995	1997	2000	2004	2006	2007	2008
Birma	2,8	6,9	5,7	13,7	13,6	12,7	b.d.	b.d.
Brunei	1,1	4,5	-1,5	2,8	0,5	4,4	0,6	b.d.
Filipiny	3,0	4,7	5,2	6,0	6,4	5,3	7,1	3,8
Indonezja	9,0	8,4	4,7	4,9	5,0	5,5	6,3	6,1
Kambodża	b.d.	6,4	5,6	8,8	10,3	10,8	10,2	6,7
Laos	6,7	7,0	6,9	5,8	6,4	8,4	7,6	7,5
Malezja	9,0	9,8	7,3	8,9	6,8	5,8	6,3	4,6
Singapur	9,2	8,2	8,3	10,1	9,6	8,4	7,8	1,1
Tajlandia	11,2	9,2	-1,4	4,8	6,3	5,1	4,9	2,5
Wietnam	5,1	9,5	8,2	6,8	7,8	8,2	8,5	6,2
ASEAN	7,6	4,1	4,1	5,9	6,1	6,0	6,6	4,4
Chiny	3,8	10,9	9,3	8,4	10,1	11,6	13,0	9,0
Indie	5,5	7,6	4,1	4,0	8,3	9,7	9,1	6,1
Japonia	5,2	2,0	1,6	2,9	2,7	2,0	2,4	-0,7
Rosja	-3,0	-4,1	1,4	10,0	7,1	7,7	8,1	5,6
USA	1,9	2,5	4,5	3,7	3,6	2,8	2,0	0,4
UE-27	-	-	2,7	3,9	2,5	3,2	3,0	0,5
Świat	2,9	2,9	3,7	4,1	4,1	4,0	3,8	1,7

Źródło: <http://databank.worldbank.org/>; <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>; ASEAN Finance and Macro-economic Surveillance Unit Database (compiled/computed from data submission, publications and/or websites of ASEAN Member States' national statistics offices and relevant government agencies, and from the International Monetary Fund World Economic Outlook (IMF WEO) Database April 2010); <http://dosfan.lib.uic.edu/>

POWIĄZANIA HANDLOWE

Unia Europejska, Stany Zjednoczone i Chiny to trzy główne potęgi w handlu światowym. W globalnej wymianie towarowej (łącznie import i eksport) w 2007 r. Chiny plasowały się na czwartym miejscu z 7,7% udziałem. W 2007 r. zajmowały one trzecie miejsce w grupie głównych eksporterów z 8,6% udziałem oraz taką

samą pozycję w grupie czołowych importerów; ich udział w światowym imporcie stanowił 6,0%⁷.

Regionalna struktura geograficzna handlu zagranicznego Chin za rok 2007 przedstawiała się następująco. Głównymi rynkami eksportowymi były: Azja (47%), Unia Europejska (20,5%) oraz Ameryka Północna (21%). W przypadku importu sytuacja wyglądała następująco: Azja (65%), Unia Europejska (13%), Ameryka Północna (9%) [Starzyk, 2009, s. 215]. Szczególnie ważnego znaczenia dla handlu zagranicznego nabierają kraje ASEAN, których udział w chińskim eksporcie wzrósł z 4,7% w roku 1993 do 12,4% w roku 2007, a odpowiednio w imporcie z 4,4% do 9,1% w tym samym okresie (tab. 5).

W 2007 roku przedmiotowe obroty wyniosły 90,6 mld USD, zaś przewidywany przez stronę chińską ich poziom w 2010 roku to około 200 mld USD [Oziewicz, 2007, s. 36 i nast.]. Jednak został on przekroczony już w 2008 roku, w okresie styczeń–październik 2008 roku wartość obrotów wyniosła 211 mld USD⁸. W roku 2008 kraje ASEAN stanowiły dla Chin czwarty po UE, Stanach Zjednoczonych i Hongkongu największy rynek zbytu oraz trzecie po Japonii i Unii Europejskiej najważniejsze źródło importu.

Na tym tle interesującą tezę stawia E. Oziewicz, że kraje ASEAN mogą stać się swoistym łącznikiem między Chinami a Indiami w ramach rozwijającego się łańcucha dostaw w sektorze produkcji przemysłowej z Chinami z jednej strony, a z drugiej – w sektorze usług z Indiami. Warto dodać, iż docelowo mogłoby to prowadzić do włączenia Indii do trójstronnej współpracy produkcyjnej o charakterze wewnątrzgałęziowym [Oziewicz, 2007, s. 38].

Od początku lat 90. XX wieku chiński import został ukierunkowany na nowoczesne technologie, eksport natomiast – na wyroby przetworzone. Jeżeli na strukturę towarową handlu zagranicznego Chin spojrzymy z punktu widzenia przeznaczenia dóbr, to zauważymy interesujące trendy [China Ministry of Commerce, 2008]. W 2007 r. struktura eksportu kształtowała się następująco: dobra kapitałowe (20%), dobra pośrednie (36%), finalne dobra konsumpcyjne (25%); zaś w przypadku importu odpowiednio – 17%, 59% i 3%. Dane te pokazują przetrwały charakter gospodarki chińskiej.

Systematyczny rozwój oraz zmiany rzeczowej struktury obrotów towarowych pozwalają ocenić gospodarkę Chin jako opierającą rozwój na modelu otwartym, w ramach którego rzeczowa struktura handlu zagranicznego odzwierciedla po stronie importu cele rozwojowe gospodarki znajdujące wymiar w rosnącym przywozie nowoczesnych maszyn i urządzeń, natomiast po stronie eksportu – możliwości zaspokajania zmieniających się potrzeb innych gospodarek taniej i lepiej w porównaniu z konkurencyjnymi oferentami [Starzyk, 2009, s. 213]. Wskazane prawidłowości, których dynamika wzrosła po przystąpieniu Chin do

⁷ Obliczenia własne na podstawie: *Procesy globalizacyjne w gospodarce światowej. Wybrane zagadnienia* [2009, s. 66–67].

⁸ Dane statystyczne za China Ministry of Commerce: <http://english.mofcom.gov.cn/static/column/statistic/ie.html/1>

WTO, spowodowały rozszerzenie powiązań z państwami ASEAN pod kątem zdobycia surowców, paliw, rozwoju związków kooperacyjnych, a także politycznych.

Tabela 5. Zmiany geograficznej struktury obrotów Chin z najważniejszymi partnerami w latach 1990–2007 (w %)

Kraj/Region	Eksport Chin			Import Chin		
	1990	2000	2007	1990	2000	2007
Stany Zjednoczone	8,5	20,9	19,5	12,2	9,9	7,5
Japonia	14,7	16,7	8,3	14,2	18,4	14,1
ASEAN	4,7^a	5,2	12,4	4,4^a	3,5	9,1
UE-25 ^b	10,0	27,7	20,5	17,0	10,7	13,0
Hongkong	43,3	17,9	15,2	0,2	0,7	1,1
Korea Południowa	0,7	4,5	4,6	0,4	10,3	11,0
Niemcy	3,3	3,7	4,1	5,5	4,6	4,7
Singapur	3,2	2,3	2,4	1,6	2,2	2,0
Rosja	b.d.	0,9	2,3	0,0	2,6	2,0
Pozostałe kraje	16,3 ^c	0,2	10,7	48,9 ^c	37,1	35,5

^a Dane za rok 1993; w 1990 roku obroty handlowe z ASEAN stanowiły 6% handlu zagranicznego Chin.

^b UE – dane dotyczące tego ugrupowania obejmują: w 1990 r. oraz 2000 r. – 15 krajów.

^c Z uwzględnieniem krajów ASEAN.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Key Indicators for Asia and Pacific 2008*, Asian Development Bank; *ASEAN Statistical Yearbook 2008*, ASEAN Sekretariat, Jakarta 2008, s.82–83; *ASEAN Statistical Yearbook 2003*, ASEAN Sekretariat, Jakarta 2003, s.66,70; <http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/bilateral-relations/statistics/>; Kjeld Erik BRØDSGAARD & HONG Wai Mun, *EU-China Relations: Economics Still in Command?*, EAI Background Brief No. 484, 15 October 2009, s. 13; *China's Trade with the United States and the World*, Congressional Research Service, The Library of Congress, 18th August 2006, s. 39–42; Zhao Jianglin, *Asean-China Trade Relations: 15 Years of Development and Prospects*, The Gioi Publishers, 2008, s. 3.

Chiny są jednym z najważniejszych partnerów ASEAN. Szczególnie gwałtowny rozwój współpracy gospodarczej i handlowej nastąpił w XXI wieku. Wartość obrotów handlowych ASEAN z Chinami wzrosła z poziomu 32,3 mld USD w 2000 roku do 178,2 mld USD w 2009 roku. Oznacza to, iż udział Chin w całkowitych obrotach handlowych ASEAN w latach 2000–2009 wzrósł odpowiednio z 4,3% do 11,6%, czyli prawie potroił się, a w wielkościach absolutnych zwiększył się sześciokrotnie (tab. 6). Chiny stawiają swoim partnerom ekono-

miczne wyzwania, lecz również stwarzają wiele możliwości. Państwo Środka jest nie tylko konkurentem wobec krajów ASEAN, lecz również olbrzymim rynkiem eksportowym z potencjalną liczbą 1,3 mld konsumentów. Analitycy z Banku Światowego słusznie zauważyli, że „...gwałtowny wzrost chińskiego importu z Azji Wschodniej kompensuje gospodarkom tych krajów ich straty na rynkach światowych, które są rezultatem presji konkurencyjnej wywieranej przez rosnący eksport z Chin” [World Bank, 2006, s. 17].

Tabela 6. Wartość i dynamika obrotów handlowych ASEAN z Chinami w latach 1993–2009

Wyszczególnienie	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Obroty handlowe ASEAN – Chiny (mld USD)	8,865	11,063	13,331	16,692	22,651	20,414	21,923
	2000	2001	2003	2006	2007	2008	2009
	32,316	45,511	59,637	139,961	171,118	192,672	178,185
Dynamika obrotów handlowych (1993 = 100)	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
	100	124,79	150,38	188,29	255,51	230,28	247,3
	2000	2001	2003	2006	2007	2008	2009
	364,53	513,38	672,72	1578,8	1930,27	2173,4	2009,98
Eksport ASEAN – Chiny (mld USD)	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
	4,528	5,303	6,200	7,474	9,167	9,202	9,590
	2000	2001	2003	2006	2007	2008	2009
	13,164	25,329	26,999	b.d.	b.d.	85,56	81,591
Dynamika eksportu ASEAN – Chiny (1993 = 100)	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
	100	117,12	136,93	165,06	202,45	203,22	211,79
	2000	2001	2003	2006	2007	2008	2009
	290,72	559,39	596,27	b.d.	b.d.	1889,58	1801,92
Import ASEAN – Chiny (mld USD)	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
	4,336	5,759	7,129	9,217	13,482	11,211	12,331
	2000	2001	2003	2006	2007	2008	2009
	17,986	20,181	28,222	b.d.	b.d.	107,11	96,594
Dynamika importu ASEAN – Chiny (1993 = 100)	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
	100	132,82	164,41	212,57	310,93	258,56	284,39
	2000	2001	2003	2006	2007	2008	2009
	414,81	465,43	650,88	b.d.	b.d.	2470,25	2227,72

cd. tab. 6

Udział obrotów handlowych ASEAN – Chiny w całkowitej puli obrotów handlowych ASEAN (%)	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
	2,1	2,2	2,2	2,5	3,2	3,5	3,5
Udział obrotów handlowych ASEAN (%)	2000	2001	2003	2006	2007	2008	2009
	4,3	6,6	7,2	10	10,6	11,3	11,6
Saldo handlowe ASEAN w obrotach z Chinami (mln USD)	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
	192,3	-455,2	-928,8	-1 743,5	-4 315	-2 008,9	-2 740,9
Saldo handlowe ASEAN w obrotach z Chinami (mln USD)	2000	2001	2003	2006	2007	2008	2009
	-4 822,2	5 147,7	-1 517	-9 941	-15 228	-21 557	-15 003

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: *ASEAN Community in Figures 2009*, ASEAN Secretariat, Jakarta 2010, s. 10,14, *ASEAN Statistical Yearbook 2003*, ASEAN Secretariat, Jakarta 2003, s. 54–56, *ASEAN Statistical Yearbook 2004*, ASEAN Secretariat, Jakarta 2004, s. 70–73.

Presja konkurencyjna chińskiego eksportu jest poważnym problemem dla wielu krajów ASEAN, ponieważ istnieje znaczne i pogłębiające się podobieństwo w strukturze eksportu tych krajów do ich głównych partnerów, a przede wszystkim do USA. Badania przeprowadzone przez S. Srivastava i R. Rajana wskazują, że największa zbieżność struktur eksportu istnieje między Chinami i Malezją, jeśli chodzi o dobra finalne zaliczane do kapitałowych, np. sprzęt do przetwarzania danych, sprzęt telekomunikacyjny i maszyny elektryczne. Dla kontrastu struktura eksportu Tajlandii jest podobna do chińskiej, jeżeli chodzi o wyroby przemysłu lekkiego, np. odzież i artykuły gospodarstwa domowego. Jednak należy również dodać, że w niektórych przypadkach pionowa specjalizacja czyni z krajów ASEAN nie konkurentów, a raczej producentów kooperujących i komplementarnych wobec Chin [Srivastava, Rajan, 2004, s. 171–204].

Analiza danych zawartych w tabeli 6 wskazuje na rosnący deficyt w obrotach handlowych ASEAN z Chinami w latach 2000–2009, z wyjątkiem 2001 roku. Szczegółowa analiza obrotów handlowych Chin z poszczególnymi krajami ASEAN pozwala zauważyć, że słabiej rozwinięci partnerzy, tzn. Kambodża, Laos, Wietnam i Birma, odnotowują permanentny deficyt we wzajemnym handlu, natomiast wszyscy pozostali (z wyjątkiem Indonezji w latach 2006–2007) osiągają nadwyżkę [Volz, 2010, s. 44].

Otwarcie rynku Chin spowodowało gwałtowny wzrost absorpcji towarów z krajów ASEAN, które w wielu dziedzinach pozostają konkurencyjne nawet w stosunku do rodzimych towarów chińskich, gdyż koszty pozapłacowe są w Chinach relatywnie wysokie [Oziewicz, 2007, s. 36].

PRZEPLYWY KAPITAŁOWE

Charakterystycznym trendem ostatnich lat jest również ekspansja kapitałowa chińskich przedsiębiorstw, będąca następstwem ekspansji handlowej. Eksport bezpośrednich inwestycji zagranicznych Chin do krajów ASEAN wzrósł z 44,02 mln USD w 2000 roku do około 1,5 mld USD w 2008 roku (tab. 7). Głównymi rynkami lokaty chińskich BIZ w krajach Azji Południowo-Wschodniej są Singapur i Indonezja. Dokonując inwestycji w poszczególnych krajach ASEAN, Chiny nie stawiają żadnych warunków politycznych rządów tych państw (np. respektowanie praw człowieka, rozwój swobód demokratycznych) [*Never Too Late...*, 2006], co sprawia, iż są postrzegane jako bardzo pożądany partner.

Tabela 7. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne Chin w krajach ASEAN w latach 1990–2008 (w mln USD)

Kraj	1995	1997	2000	2005	2006	2007	2008
Birma	3,1	0,4	–	1,2	1,5	1,7	349,2
Brunei	15,7	14,1	–	0,1	4,8	17,2	–
Filipiny	13,7	5,8	–	–0,2	2,3	–0,1	–0,2
Indonezja	5,7	8,0	–2,8	299,5	123,6	117,2	380,2
Kambodża	–	–	–	102,8	130,1	164,9	76,9
Laos	1,5	2,7	9,1	4,5	5,3	1,7	42,9
Malezja	13,5	23,0	–1,0	1,0	–6,7	4,6	56,5
Singapur	105,7	14,0	–7,1	69,2	616,7	594,2	478,0
Tajlandia	1,9	–7,8	7,2	11,6	49,9	73,7	69,0
Wietnam	7,2	28,1	26,4	48,2	88,7	251,8	44,6
ASEAN	152,3	74,9	44,02	537,7	1 016,2	1 226,9	1 497,3

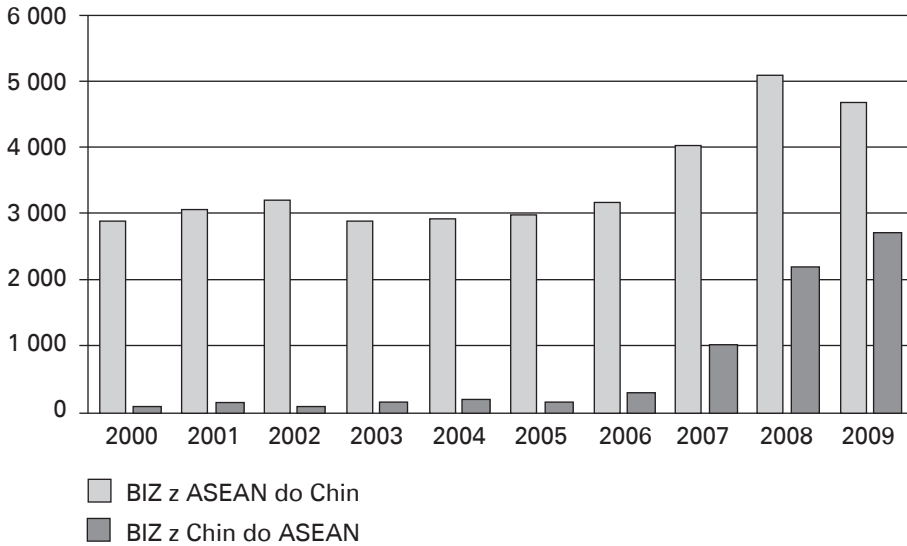
Źródło: *ASEAN Statistical Yearbook 2003*, The ASEAN Secretariat, Jakarta 2003, s. 152; *ASEAN Statistical Yearbook 2008*, The ASEAN Secretariat, Jakarta 2008, s. 143.

Pomimo widocznego wzrostu eksportu chińskich BIZ do krajów ASEAN nadal jednak występuje bardzo duża dysproporcja pomiędzy strumieniami tych inwestycji między obu partnerami; dominującym inwestorem pozostają kraje ASEAN (wykres 1).

Istotnym czynnikiem wpływającym na rosnące zainteresowanie Chin lokowaniem bezpośrednich inwestycji w krajach ASEAN, podobnie zresztą jak w Ameryce Łacińskiej i Afryce, jest konieczność zaspokajania potrzeb energetycznych tego kraju. Aby utrzymać rozwój gospodarczy na dotychczasowym poziomie, Chiny muszą zapewnić sobie odpowiedniej wielkości dostawy surowców energetycznych. Dlatego też kierunki polityki zagranicznej Chin stały się zbieżne z chińskimi poszukiwaniami systematycznych i długofalowych dostaw

ropy naftowej. Tak prowadzona polityka prowadzi przykładowo do lokowania kapitału i nawiązywania kontaktów handlowych z krajami o złej reputacji, tzw. państwami-pariasami (*pariah states*), takimi jak Birma, co wzbudza sprzeciw polityczny Stanów Zjednoczonych i innych krajów demokratycznych [Meredith, 2009, s. 272].

Wykres 1. Przepływy bezpośrednich inwestycji zagarnicznych między ASEAN i Chinami w latach 2000–2009 (w mln USD)

Uwaga: W 2009 roku bezpośrednio inwestycje zagarniczne z Chin ulokowane w sektorze niefinansowym w krajach ASEAN wyniosły 2,3 mld USD według danych MOFCOM. Całkowita wartość chińskich BIZ w tym samym roku wyniosła 2,8 mld USD na podstawie szacunków UNCTAD.

Źródło: UNCTAD oraz MOFCOM (China, Ministry of Commerce).

W XXI wieku obserwuje się w Azji Wschodniej realokację wybranych procesów przemysłowych z bardziej zaawansowanych gospodarek azjatyckich (m.in. Chiny, Maleszja), do sąsiednich słabiej rozwiniętych krajów, co sprzyja tworzeniu regionalnych sieci produkcyjnych. Rośnie również zaangażowanie tych krajów, tzn. Kambodży, Laosu i Birmy, w procesie przyciągania bezpośrednich inwestycji zagarnicznych z regionu, którego kluczowymi źródłami są właśnie Chiny, ale także Maleszja, Indonezja, Republika Korei i Tajlandia.

Sekwencyjny rozwój dotyczy wybranych gałęzi przemysłu, co jest szczególnie widoczne w branży elektronicznej, w przypadku której wzrasta asortyment zaawansowanych technologicznie produktów, co z kolei sprzyja specjalizacji. Przykład stanowią Chiny, czerpiące korzyści ze specjalizacji w asortymencie high-tech związanej z napływem BIZ. Inwestycje chińskiego Huawei sprzyjają rozwo-

jowi potencjału sektora telekomunikacyjnego w Indiach. Poza elektroniką zaobserwowano rozwój regionalnych sieci produkcyjnych w branży stalowej i motoryzacyjnej (w Wietnamie), chiński przemysł natomiast dokonuje realokacji sektora tekstylnego i motoryzacyjnego do krajów ASEAN, w tym Kambodży, Indonezji i Tajlandii. Wraz z rozwojem wewnątrzregionalnych przepływów BIZ w przemyśle postępuje regionalizacja działalności usługowej, ze wskazaniem na infrastrukturę i finanse. Chiński ICBC zakupił m.in. tajski ACL Bank i indonezyjski Halim Bank w celu obsługi chińskich inwestorów zagranicznych, a także południowokoreański Taekwang Industrial inwestujący 4,5 mld USD w elektrownię w Wietnamie [*World Investment Report...*, 2010, s. 41–42].

Rząd Chin wspiera bezpośrednie inwestycje zagraniczne rodzimych przedsiębiorstw w czterech obszarach:

- zabezpieczenie dostaw surowców naturalnych, które są niezbędne do utrzymania wewnętrznego wzrostu ekonomicznego;
- tworzenie filii chińskich przedsiębiorstw produkcyjnych oraz realizacja projektów infrastrukturalnych, w których wykorzystywane są technologia, produkcja, sprzęt oraz siła robocza eksportowane z Chin;
- zaangażowanie chińskich przedsiębiorstw w projekty badawczo-rozwojowe, które wymagają rozwoju zaawansowanych technologii, wiedzy menedżerskiej oraz profesjonalnych umiejętności;
- fuzje i przejęcia dokonywane przez przedsiębiorstwa z Chin, co umożliwi zwiększenie konkurencyjności rodzimych podmiotów i wzrost ich udziału w globalnym rynku.

Warto zwrócić uwagę, iż w 2009 roku przedsiębiorstwa pochodzące z Chin utworzyły 12 000 filii w 177 krajach. Natomiast w 2010 roku na liście *Fortune Global 500* wskazano 54 chińskie korporacje transnarodowe (KTN), gdy w 2004 roku było ich tylko 16. Raport opublikowany przez PriceWaterhouseCoopers wskazuje, iż w latach 2005–2009 najwięcej nowych KTN powstało właśnie w Chinach, a ich liczba w przywołanym okresie wzrosła z 54 do 141. Chińskie KTN działają w bardzo zróżnicowanych sektorach od gałęzi pracochłonnych do zaawansowanych technologicznie, takich jak: produkcja sprzętu telekomunikacyjnego, energetyka czy produkcja zielonej energii [Heiduk, McCaleb, 2010]. Prowadzona działalność wywołuje niepokój wśród ich partnerów handlowych z Zachodu, którzy obawiają się utraty swoich dotychczasowych rynków w strategicznych sektorach przemysłu.

Ekspansja korporacji transnarodowych pochodzących z Chin jest od 1999 roku wspierana informacyjnie i kapitałowo przez rząd tego kraju, który stosuje szereg zachęt. Warto wśród nich wymienić: subwencje i ułatwienia fiskalne dla chińskich inwestorów, ubezpieczenie podejmowanych inwestycji od ryzyka politycznego, wspieranie i asystowanie rodzimym inwestorom przez wyspecjalizowane agencje rządowe, zawieranie bilateralnych i regionalnych porozumień o wzajemnej ochro-

nie inwestycji, udzielanie informacji o środowisku inwestycyjnym na rynkach zagranicznych, a także szkolenia dla chińskich przedsiębiorców o regulacjach prawnych dotyczących inwestowania w wybranych krajach.

Rola Chin w regionie Azji Wschodniej jest złożona. W wyniku osłabienia pozycji Japonii i regionalnych gospodarek nowo uprzemysłowionych w wyniku kryzysu 2008–2009 wzrosło znaczenie Państwa Środka w procesie restrukturyzacji i modernizacji Azji, co przejawia się:

- we wzroście atrakcyjności Chin dla zorientowanych rynkowo BIZ, przy ograniczeniu znaczenia regionów wybrzeża dla pracochłonnych BIZ zorientowanych na efektywność z uwagi na wzrost kosztów produkcji;
- w rosnącym znaczeniu tego kraju jako coraz ważniejszego dostawcy kapitału i technologii dla słabiej rozwiniętych sąsiadów,
- w tworzeniu i rozwoju nowego cyklu uprzemysłowienia z istotnymi implikacjami dla rozwoju samych Chin, a także ich azjatyckich sąsiadów. Część procesów przemysłowych o relatywnie niższej wartości dodanej transferowana jest z wybrzeży Chin do państw sąsiadujących, podczas gdy BIZ zorientowane rynkowo lokowane są w środkowych prowincjach Chin. W najbliższych latach Chiny mogą odgrywać pierwszoplanową rolę w kształtowaniu regionalnych łańcuchów produkcyjnych [*World Investment Report...*, 2010, s. 41–42].

Kształtujący się model powiązań handlowych i kapitałowych między Chinami i krajami ASEAN w coraz większym stopniu opiera się na wewnątrzregionalnym podziale pracy, będącym zarówno konsekwencją rosnącego popytu w Azji (zwłaszcza ze strony Chin), jak i popytu zgłaszanego przez kraje wysoko rozwinięte [Oziewicz, 2007, s. 37]. Bezpośrednie korzyści dla krajów Azji Południowo-Wschodniej wynikające z tych zmian polegają na wzroście handlu w regionie, w tym szczególnie na wzroście eksportu wewnątrzazjatyckiego, co skutkuje zmianą struktury eksportu, w którym główną rolę gra eksport pośredni (kooperacyjny).

CHINY JAKO KREDYTODAWCA DLA KRAJÓW REGIONU

Od początku lat 90. Chiny coraz wyraźniej zaznaczają swoją obecność w regionie Azji Południowo-Wschodniej nie tylko poprzez realizowaną z wielkim rozmachem proeksportową strategię rozwoju. Również większość bezpośrednich inwestycji zagranicznych dokonywanych przez chińskie przedsiębiorstwa lokowana jest w Azji. Rozwój Państwa Środka wpływa także istotnie na stabilność finansową w regionie. Dodatkowo podejmowane przez Chiny działania stabilizacyjne w czasie kryzysów finansowych pozwalają ugruntować tę silną pozycję. Można zauważyć, że Pekin stara się wytworzyć pozytywny klimat wokół prowadzonej przez siebie polityki sąsiedzkiej. Prowadzenie działalności inwestycyjnej, tworzenie rozwiniętych systemów pożyczek, rozwój różnych form współpracy technologicznej, naukowej oraz stypendiów w państwach azjatyckich ma na celu utrwalenie w oczach cudzoziemców odpowiedniego wizerunku Chin.

Specyficznym rodzajem współpracy gospodarczej w badanym regionie jest tworzenie stref o charakterze ponadgranicznym, tzw. trójkątów wzrostu (*growth triangles*), które odgrywają rolę środka stymulowania rozwoju i scalania lokalnych gospodarek. Swoimi korzeniami sięga ono początku lat 90. i ma charakter subregionalny. Model tej współpracy opiera się na wykorzystaniu różnic w wyposażeniu w czynniki produkcji pomiędzy krajami azjatyckimi, a także w różne źródła przewag komparatywnych, co przyczynia się do transferu elementów procesu produkcyjnego, a przez to także do transferu kapitału i technologii w skali całego regionu.

Obecnie w Azji Wschodniej funkcjonuje osiem układów nie tylko o charakterze trójkątów, ale i wieloboków wzrostu (*growth polygons*). Ich rolą jest doprowadzenie do wzajemnego uzupełniania się gospodarek krajów objętych umową.

Wschodnioazjatycki trójkąt wzrostu to Subregion Rozszerzonego Mekongu, znany jako GMS (Greater Mekong Subregion), utworzony w 1992 roku pomiędzy Kambodżą, Chinami, Laosem, Birmą, Tajlandią i Wietnamem. Aktywną rolę w realizacji tego projektu odgrywa również Azjatycki Bank Rozwoju, zapewniający wsparcie techniczne dla regionu. Sektory będące przedmiotem regionalnej współpracy to: infrastruktura, energia, handel, przemysł, inwestycje, turystyka, rozwój zasobów ludzkich, środowisko oraz komunikacja [Drelich-Skulska, 2008, s. 24–35].

W dokumencie *Mid-term review of the 10-year GMS Strategic Framework (2002–2012)* wskazano strategiczne kierunki rozwoju trójkąta GMS, a mianowicie:

- wzmocnienie powiązań infrastrukturalnych w regionie,
- ułatwianie swobodnego rozwoju międzynarodowego handlu, inwestycji i turystyki,
- zwiększenie udziału oraz poziomu konkurencyjności sektora prywatnego,
- rozwój zasobów ludzkich i ich kompetencji,
- ochronę środowiska oraz promocję zrównoważonego wykorzystania jego zasobów naturalnych.

W Subregionie Rozszerzonego Mekongu w latach 2010–2012 Chiny zaplanowały inwestycje infrastrukturalne o wartości 11,8 mld USD. Przedmiotem tych inwestycji jest rozbudowa połączeń kolejowych między Kunming i Nanning (na terytorium ChRL) oraz budowa dwóch nowych linii kolejowych do granic Wietnamu oraz Birmy. Natomiast w fazie realizacji jest trasa kolejowa do Laosu [Connecting Greater Mekong..., 2010, s. 12].

Prowadzona działalność inwestycyjna Chin w Azji Wschodniej, z jednej strony, pozwala na zaspokajanie potrzeb szybko rozwijającej się gospodarki, a z drugiej przynosi konkretne korzyści dla innych krajów azjatyckich. Przykładem takiego podejścia są dążenia do eksploatacji złóż ropy naftowej i gazu zlokalizowanych pod dnem Morza Południowochińskiego, szczególnie wokół Wysp Spratley oraz Wysp

Paracelskich. Dodatkowo można przywołać olbrzymie inwestycje w Birmie. Chińczycy współuczestniczą w budowie m.in. nowej autostrady Rangun–Mandalaj, a drugą, która połączy Assam z Yunnanem, budują sami. Planuje się ukończenie dwóch równoległe idących nitek ropociągu i gazociągu z Sitowe (stolicy Rakhine-Arakanu) do Yunnanu; skrócą one Chinom o kilka tysięcy kilometrów drogę dostarczania surowców energetycznych z Afryki i Bliskiego Wschodu. Ta ostatnia decyzja została potwierdzona podczas wizyty premiera ChRL Wen Jiabao w Birmie w czerwcu 2010 roku⁹. Należy podkreślić, iż strategia pozyskiwania surowców staje się obecnie głównym wyznacznikiem poczynań Chin na arenie międzynarodowej.

IMPLIKACJE EKSPANSJI CHIN DLA KRAJÓW ASEAN

Jakie są implikacje ekspansji Chin dla krajów ASEAN? Niektórzy badacze sugerują, iż rosnąca siła gospodarcza, polityczna i militarna wyprze wkrótce inne regionalne potęgi obecne w Azji Południowo-Wschodniej, łącznie ze Stanami Zjednoczonymi. Jeden z obserwatorów konkluduje, iż państwa ASEAN grają już w jednej orkiestrze z ChRL. Ważne jest jednak zachowanie odpowiednich proporcji. Chiny stopniowo umacniają status regionalnego lidera w handlu (choć jeszcze nie są w stanie osiągnąć poziomu amerykańskich czy japońskich inwestycji), jednakże rosnący poziom i dynamika interakcji gospodarczych nie musi automatycznie przekładać się na wymiar polityczny.

ASEAN jest zainteresowany wzrostem powiązań handlowych i kooperacyjnych z Chinami, lecz biorąc pod uwagę względy historyczne, etniczne i geopolityczne żywi wciąż obawy co do długofalowych ambicji Chin w Azji Południowo-Wschodniej, w szczególności dotyczących regionalnej hegemonii. Większość krajów ASEAN poniosło ogromne starty w walce o swoją niepodległość i suwerenność, toteż są bardzo ostrożne i wyczulone na punkcie własnej autonomii politycznej. Potwierdzają to słowa Ministra Spraw Zagranicznych Singapuru George Leo, który złożył na ręce wszystkich członków ASEAN w roku 2002 następującą deklarację: „nie życzymy sobie hołdowniczych stosunków z Chinami” [Storey, 2007, s. 28]. Należy również podkreślić, iż jednym z kluczowych argumentów przemawiających za utworzeniem w 1967 roku ASEAN był opór wobec chińskiej penetracji Azji Południowo-Wschodniej poprzez ówczesne wsparcie regionalnych partii komunistycznych.

Kraje ASEAN, angażując się w relacje bilateralne i multilateralne z Chinami, troszczą się o utrzymanie obecności potęg zewnętrznych dla zrównoważenia potencjału Państwa Środka. Od czasu zakończenia Zimnej Wojny wiele państw ASEAN stara się maksymalizować więzi ekonomiczne ze Stanami Zjednoczonymi, ponieważ stanowią one chłonny rynek i źródło inwestycji zagranicznych. Od 11 września 2001 roku relacje Stanów Zjednoczonych ze wszystkimi krajami ASEAN, z wyjątkiem Birmy, uległy wzmocnieniu. Traktaty sojusznicze z Tajlandią i Filipinami pozostają obecnie najważniejszymi tego rodzaju umowami poza

⁹ Wywiad z prof. B. Góralczykiem o książce „Złota ziemia roni łzy”, www.polska-azja.salon24.pl

NATO; Singapur stał się głównym partnerem do współpracy w zakresie bezpieczeństwa, reaktywowano kontakty militarne z Indonezją, ogromny potencjał reprezentują także stosunki z Wietnamem. Ogólnie rzecz biorąc, relacje bezpieczeństwa łączące Stany Zjednoczone z państwami ASEAN pozostają nieporównywalne do tych inicjowanych przez Chiny.

Niemniej jednak rozwój relacji handlowych i kooperacyjnych pomiędzy Chinami i krajami ASEAN jest faktem, a funkcjonująca między nimi od 1 stycznia 2010 r. FTA zapewne w ciągu kilku lub kilkunastu lat wpłynie na wzmocnienie tych powiązań, co leży w interesie obu stron.

PODSUMOWANIE

Chiny zajmują ważną pozycję gospodarczą w Azji Wschodniej, realizując około 60% obrotów handlowych i przepływów kapitałowych w regionie. Bazując na regionalnej sieci produkcyjnej w Azji Wschodniej, chińska gospodarka stanowić może integralną część gospodarki regionalnej. W chińskim interesie jest zliberalizowany, bezpieczny i stabilny rynek regionalny, który sprzyja adaptacji przez Chiny aktywnej roli uczestnika i promotora regionalnych porozumień handlowych (RTA), tj. porozumienia o wolnym handlu Chiny – ASEAN, proponowanego trójstronnego porozumienia o wolnym handlu Azji Północno-Wschodniej czy EAFTA. Chiny zainteresowane są także uczestnictwem i promowaniem regionalnej współpracy monetarnej i finansowej, chociażby w ramach Inicjatywy Chiang Mai oraz rozwojem regionalnego rynku kapitałowego [*China and Asian Regionalism*, 2010, s. 6].

Chińska koncepcja regionalizmu ma charakter złożony z uwagi na zróżnicowanie sąsiadujących obszarów geograficznych. Mimo przywiązania Chin do wariantu ASEAN+3, są one relatywnie elastyczne w podejściu do kształtu oraz charakteru własnego uczestnictwa w wielowymiarowych strukturach integracyjnych, tj. EAS¹⁰. Jednocześnie Chiny poczyniły wysiłki na rzecz rozwoju instytucji pozaregionalnych, tj. chociażby SOC, potencjalnego systemu bezpieczeństwa Azji Północno-Wschodniej opartego na Rozmowach Sześciostronnych.

BIBLIOGRAFIA

- ASEAN – China to Kick off* [2009], "Straits Times", 31 December.
Asian Regional Governance. Crisis and Change [2004], Jayasuriya K. (ed.), Taylor&Francis.
Bezpieczeństwo międzynarodowe w regionie Azji i Pacyfiku. Wybrane zagadnienia [2010], B. Skulska, P. Skulski (red. nauk.), Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.

¹⁰ EAS postrzegane było przez przywódców jak strategiczne forum wspierające EAC, jednak, jak się wydaje, posiada obecnie własną tożsamość, przejawiającą się chociażby w propozycji japońskiej dotyczącej CEPEA czy w projektach energetycznych. Co istotne, ASEAN+3 i EAS pozostają wzajemnie komplementarne.

- Biznes międzynarodowy w regionie Azji i Pacyfiku* [2009], B. Skulska (red.), Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- China and Asian Regionalism* [2010], Zhang Yunling (ed.), World Scientific Publishing Co., Singapore.
- China Ministry of Commerce [2008], Statistics.
- Chiny – Indie. Ekonomiczne skutki rozwoju* [2008], K. Kłosiński (red.), Wydawnictwo KUL, Lublin.
- Connecting Greater Mekong Subregion Railways. A Strategic Framework* [2010], ADB, Manila, www.adb.org
- Drelich-Skulska B. [2008], *Trójkąty wzrostu w Azji Południowo-Wschodniej*, w: *Świat, Europa i Polska w dobie współczesnych przemian gospodarczych*, tom 1, T. Sporek (red.), Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice.
- Forging Closer ASEAN-China Economic Relations in the Twenty-first Century* [2001], October, <http://www.asean.or.id/newdata/asean.chi.pdf>
- Heiduk G., McCaleb A. [2010], *Does China Switch from its "Invite-In-Go-Out" Strategy toward a "Block-And-Attack" Strategy?*, referat wygłoszony na III Międzynarodowej Konferencji Naukowej pt. „Asia-Europe. Partnership or Rivalry?”, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, 22 listopada.
- How ASEAN Can Hold Its Own Against China* [2002], “Straits Times”, November 6.
- Kang D.C. [2003], *Getting Asia Wrong: The Need for New Analytical Frameworks*, “International Security”, Vol. 27, No. 4, Spring.
- Kawai M. [2004], *Regional Economic Integration and Cooperation in East Asia, Impact and Coherence of OECD Country Policies on Asian Developing Economies*, Policy Research Institute of the Japanese Ministry of Finance / OECD, Tokyo.
- Key Indicators for Asia and Pacific 2008* [2008], Asian Development Bank, Manila.
- Kissinger H. [2002], *Dyplomacja*, Philip Wilson, Warszawa.
- Kołodko G. [2008], *Wędrujący świat*, Prószyński i S-ka, Warszawa.
- Lu Feng [2003], *Free Trade Area: Awakening regionalism in East Asia*, “China Center for Economic Research Working Paper Series”, No. E2003010, Peking.
- Oziewicz E. [2007], *Dylematy rozwoju gospodarczego krajów Azji Południowo-Wschodniej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- Sheng L. [2003], *China-ASEAN Free Trade Area: Origins Development and Strategic Motivations*, “ISEAS Working Paper: International Politics & Security Issues Series”, No. 1.
- Srivastava S., Rajan R. [2004], *What Does the Economic Rise of China Imply for ASEAN and India: Focus on Trade and Investment Flows*, w: *Foreign Investment in Developing Countries*, Kehal H. (ed.), Pelgrave Macmillan, Houndmills.
- Starzyk K. [2009], *Zagraniczna polityka ekonomiczna Chin w procesie rynkowej transformacji gospodarki. Przypadek Chin*, Wydawnictwo Placet, Warszawa.
- Storey I. [2006], *China's Malacca Dilemma*, “China Brief”, Vol.6, Issue 8, April 12.
- Storey I. [2007], *The United States and ASEAN-China Relations: All Quiet on the Southeast Asian Front*, October, <http://www.StrategicStudiesInstitute.army.mail/> (dostęp: 2010-09-12).
- “Straits Times” [2006], November 2.
- Thayer C.A. [2001], *ASEAN Ten Plus Three: An Evolving East Asian Community?, Comparative Connections*, Pacific Forum CSIS, http://www.csis.org/pacfor/cc/004Qchina_asean.html

- The ASEAN – China Regional and Sub-regional Cooperation Workshop* [2009], Conference Report, NANYANG Technological University, Singapore, 1–2 October.
- Volz U. [2010], *Prospects for Monetary Cooperation and Integration in East Asia*, The MIT Press, Cambridge (Mass.), London.
- World Bank [2006], *East Asia Update. November. Managing Through a Global Downturn*, Washington, DC, World Bank.
- World Investment Report 2010. Investing in a Low-carbon Economy* [2010], UNCTAD, New York and Geneva.
- Xinhua News Agency [2006], October 30.
- www.adb.org/statistics
- www.asean.org

STRESZCZENIE

Proces integracji gospodarczej Chin i krajów ASEAN sprzyja rozwojowi wspólnych interesów, a w ślad za tym regionalnego „ducha” współpracy i tożsamości. Chiny od początku XXI wieku starają się umacniać swoją pozycję ekonomiczną i polityczną w Azji Wschodniej poprzez zawieranie regionalnych porozumień handlowych (*regional trade agreements, RTAs*). Dążą również do osłabienia bilateralnych więzi militarnych państw ASEAN z USA. Azja Południowo-Wschodnia jest regionem o ogromnym znaczeniu strategicznym dla Chin. „Polityka dobrego sąsiada” jest główną przesłanką chińskiej dyplomacji ukierunkowanej na poprawę i umocnienie relacji z krajami ościennymi. To z kolei sprzyja kształtowaniu długookresowej perspektywy pokojowego współistnienia niezbędnego dla rozwoju i modernizacji Państwa Środka.

Rozwój wzajemnych relacji gospodarczych między Chinami i krajami ASEAN jest widoczny w dynamicznie rosnącej skali obrotów handlowych, bilateralnych przepływach kapitałowych oraz budowanych sieciach produkcyjnych w Azji Wschodniej.

Słowa kluczowe: integracja gospodarcza Azji Wschodniej, współpraca gospodarcza Chin, ASEAN.

THE PROCESS OF CHINA'S ECONOMIC INTEGRATION WITH ASEAN COUNTRIES

ABSTRACT

China's economic integration with ASEAN countries contributes to mutual economic development and, consequently, a spirit of regional cooperation and identity. From the onset of the 21st century, China endeavors to strengthen its political and economic status in the East Asia through regional trade agreements (RTAs), while at the same time attempting to undermine the bilateral military

ties between ASEAN and the US. The region of Southeast Asia is of immense strategic importance for China. The ‘good neighbor policy’ is one of the most important premises of Chinese diplomacy, focused on improving and strengthening relations with neighboring countries. This, in turn, is a key factor in development of long-term peaceful co-existence in the region – a crucial element of further development and modernization of China.

The development of economic relations between China and the ASEAN countries is manifested in the dynamic growth of trade volumes, bilateral capital flows and production networks in East Asia.

Key words: economic integration in the East Asia, China’s economic cooperation, ASEAN.